

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МЕДИКО – ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з навчально-методичної та
наукової роботи  Зоря А.Б.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ
НАСЕЛЕННЮ»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 Психологія

Освітня програма: Психологія

Миколаїв, 2022

Робоча програма освітньої компоненти **«ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ»** для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія, ОП Психологія

Робоча програма навчальної дисципліни **«ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ»** погоджено на засіданні кафедри

Протокол № 1 від «30» серпня 2022 р.

Завідувач кафедри  Петьков В.А.

Робоча програма навчальної дисципліни **«ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ»** погоджено на Вченій раді університету

Протокол № 1 від «30» серпня 2022 р.

Голова ВР  Волков М.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 05 « Соціальні та поведінкові науки»	Вибіркова	
Мова викладання – українська мова	Спеціальність 053 «Психологія»	Рік підготовки	
		3й	3й
		Семестр	
		5й	5й
Загальна кількість годин – 150		Лекції	
Тижневих годин для очної форми навчання: ОФН – 4 ЗФН -12, 10	Перший (бакалаврський) рівень	24 год.	12 год.
		Практичні, семінарські заняття	
		48 год.	10 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		78 год.	128 год.
		Індивідуальні завдання	
		-	
	Вид контролю: залік		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для очної форми навчання – 150 год.: 72 год. – аудиторні заняття, 78 год. – самостійна робота (48% до 52%).

для заочної форми навчання – 150 год.: 22 год. – аудиторні заняття, 128 год. – самостійна робота (15 % до 85 %).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни «Організація медико - психологічної допомоги населенню»

Метою даної науки є розгляд основних проблем, які обтяжують надання психологами МНС невідкладної психологічної допомоги в осередку надзвичайної ситуації та аналіз основних нормативно-правових документів, які регламентують їх діяльність.

Незважаючи на те, що сучасна екстремальна психологія за останні роки зробила суттєвий крок вперед, окресливши поле діяльності фахівців в цій галузі, сьогодні відмічається безліч проблем в організації надання екстреної психологічної допомоги постраждалому від надзвичайних ситуацій населенню.

Всім нам відома загально прийнята класифікація надзвичайних ситуацій в залежності від їх походження, або чинників виникнення: техногенні, природні та соціальні катастрофи. Безумовно, всі надзвичайні події є різними за своїми специфічними особливостями, але всі вони об'єднані тим, що залишають по собі безліч лиха, горя та сліз постраждалих.

В якості одного з основних негативних наслідків трагічної події, можна відмітити досить сильний психотравмуючий вплив, від якого потерпають майже всі учасники трагічних подій. Саме тому, найбільш правильним є те, що психологічна допомога повинна бути надана негайно, не після трагедії, а ще під час ліквідації її наслідків та проведення пошуково-рятувальних робіт. Адже чим раніше постраждала людина зможе відчувати себе в безпеці та зможе побачити підтримку, тим міцнішою буде її опірність травматичному впливу.

Отже метою даного курсу, є навчання студентів не лише швидко реагувати на будь-які категорії посттравматичних стресових розладів, а відповідно, мати можливість вивести людину з травмуючої ситуації з найменшими психологічними втратами.

Дисципліна «Організація медико-психологічної допомоги населенню» базується безпосередньо на знаннях та навичках, отриманих при вивченні дисциплін на попередніх курсах, а саме: «Військово-медична підготовка» та «Психологія стресу та суїцидологія», «Клінічна та медична психологія», «Патопсихологія».

Під час вивчення дисципліни «Організація медико-психологічної допомоги населенню» у здобувачів вищої освіти мають сформуватися наступні компетентності:

Загальні:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 9. Здатність працювати в команді.

ЗК 10. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Фахові:

ФК 03. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

ФК 07. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

ФК 08. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).

ФК 12. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку

ФК 13. Здатність розробляти та реалізовувати типові програми, спрямовані на профілактику відхилень у соціальному та особистісному статусі, психічному та професійному розвитку людини.

У ході вивчення навчальної дисципліни можливе досягнення таких ПРН:

ПРН 3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення професійних завдань.

ПРН 14. Ефективно виконувати різні ролі у процесі вирішення фахових завдань, демонструвати лідерські якості і вміння узгоджено працювати в аудиторії самостійно та під керівництвом викладача.

ПРН 17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться: 150 год. / 5 кредитів ECTS.

3.Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Загальні питання медичної психології

Тема 1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини. Поняття про психічне здоров'я

Предмет, завдання, зміст медичної психології. Місце медичної психології в системі психологічних, медичних та інших наук. Становлення та розвиток медичної психології. Формування медико-психологічних поглядів у практичній діяльності лікаря. Психосоматичні і соматопсихічні взаємодії: основні теоретичні концепції. Визначення психічного здоров'я. Критерії.

Тема 2 . Особистість та хвороба. Внутрішня картина захворювання

Психологія особистості. Сучасні теорії особистості. Особливості особистості різних вікових груп. Особистість і хвороба. Внутрішня картина захворювання, типи. Класифікація основних типів ставлення до хвороби, його вплив на перебіг захворювання та прогноз, тактика лікаря стосовно хворих з негармонійними типами реагування на хворобу

Кредит 2. Психологія хвороби

Тема 3. Стан психічних функцій і хвороба

Клініко-психологічні аспекти пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери. Свідомість, самосвідомість, їх рівні, стани свідомості у хворого.

Тема 4. Експериментально-психологічні методи дослідження та оцінювання стану пацієнта

Патопсихологічна оцінка порушень уваги, пам'яті, сприйняття, мислення, інтелекту, емоцій, індивідуально-психологічних особливостей. Експериментальне нейропсихологічне обстеження мови, письма, читання, лічби, праксису, сприйняття шумів, ритмів, мелодій, схеми тіла, орієнтації в просторі, стереогнозису, зорового гнозису

Кредит 3. Патологія

Тема 5. Клінічні прояви психічної патології

Принципи розрізнення психологічних феноменів та психопатологічних симптомів. Діагностичні принципи-альтернативи: хвороба — особистість, нозос — патос, реакція — стан — розвиток, психотичне — непсихотичне, екзогенне — психогенне — ендогенне, дефект — одужування — хроніфікація, адаптація — дезадаптація, компенсація — декомпенсація, негативне — позитивне.

Тема 6. порушення сприйняття, мислення, емоцій, волі, потягів

Симптоми порушення у сфері сприйняття, межа між нормою і патологією. Симптоми порушення у сфері мислення. Ознаки патології в ділянці емоцій. Порушення волі, ознаки енергетичного зниження. Патологія потягів, питання норми і патології

Кредит 4. Основні симптоми і синдроми розладів психіки

Тема 7. Порушення пам'яті, інтелекту, свідомості, ознаки дефіцитарності психічних функцій

Ознаки порушення пам'яті, інтелекту. Клінічні і експериментальні способи визначення сили ураження психічних функцій. Порушення свідомості. Межа між нормою і патологією. Ознаки психічної дефіцитарності. Питання зворотності — незворотності дефекту.

Кредит 5. Практичні аспекти медичної психології

Тема 8. Психологія медичних працівників

Основні вимоги до особистості медичних працівників. Психологічні типи лікарів. Професіограма лікаря загальної практики. Поняття про професійну деформацію. Особливості професій, що впливають на професійну деформацію. Ознаки професійної деформації, “синдром вигорання”. Шляхи його попередження. Спілкування в медичному середовищі. Дотримання морально-етичних вимог. Види спілкування в медичному середовищі: міжособистісне, індивідуально-групове, колективно-індивідуальне, групове. Особливості спілкування між лікарями, лікар-медсестра.

Тема 9. Психологія лікувально-діагностичного процесу

Психологічні особливості етапів діагностичного процесу. Медична деонтологія. Інформування хворого про діагноз. Взаємодія та спілкування лікаря з хворими та їхніми родичами. Патерналізм, його роль у діагностичному процесі. Значення психологічної установки хворого. Конфлікти в медичному середовищі, їх різновиди. Способи вирішення та попередження конфліктів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин											
	очна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	Лаб	інд	с.р.		Л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Кредит 1.												
Тема 1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини. Поняття про психічне здоров'я	16	2	6			8	14		2			12
Тема 2 Особистість та хвороба. Внутрішня картина захворювання	14	2	4			8	16	2				14
Разом за кредитом 1	30	4	10			16	30	2	2			26
Кредит 2.												
Тема 3. Стан психічних функцій і хвороба	16	2	4			8	14		2			12
Тема 4. Експериментально-психологічні методи дослідження та оцінювання стану пацієнта	14	2	6			8	16	2				14
Разом за кредитом 2	30	4	10			16	30	2	2			26
Кредит 3.												
Тема 5. Клінічні прояви психічної патології	14	2	4			8	16	2				14
Тема 6. Порушення сприйняття, мислення, емоцій, волі, потягів	16	4	6			6	14		2			12
Разом за кредитом 3	30	6	10			14	30	2	2			26
Кредит 4.												
Тема 7. Порушення пам'яті, інтелекту, свідомості, ознаки дефіцитарності психічних функцій	30	4	10			16	30	2	2			26
Разом за кредитом 4	30	4	10			16	30	2	2			26

Кредит 5.												
Тема 8. Психологія медичних працівників	14	2	4			8	14	2				12
Тема 9. Психологія лікувально-діагностичного процесу	16	4	4			8	16	2	2			12
Разом за кредитом5	30	6	8			16	30	4	2			24
Всього	150	24	48			78	150	12	10			128

5.Теми семінарських, практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
1.	Тема 1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини. Поняття про психічне здоров'я	6	2
2.	Тема 2. Особистість та хвороба. Внутрішня картина захворювання	4	
3.	Тема 3. Стан психічних функцій і хвороба	4	2
4.	Тема 4. Експериментально-психологічні методи дослідження та оцінювання стану пацієнта	6	
5.	Тема 5. Клінічні прояви психічної патології	4	
6.	Тема 6. Порушення сприйняття, мислення, емоцій, волі, потягів	6	2
7.	Тема 7. Порушення пам'яті, інтелекту, свідомості, ознаки дефіцитності психічних функцій	10	2
8.	Тема8. Психологія медичних працівників	4	
	Тема9.Психологія лікувально-діагностичного процесу	4	2
Разом		48	10

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
1.	Тема 1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини. Поняття про психічне здоров'я	8	12
2.	Тема 2. Особистість та хвороба. Внутрішня картина захворювання	8	14
3.	Тема 3. Стан психічних функцій і хвороба	8	12
4.	Тема 4. Експериментально-психологічні методи	8	14

	дослідження та оцінювання стану пацієнта		
5.	Тема 5. Клінічні прояви психічної патології	8	14
6.	Тема 6. Порушення сприйняття, мислення, емоцій, волі, Потягів	6	12
7.	Тема 7. Порушення пам'яті, інтелекту, свідомості, ознаки дефіцитності психічних функцій	16	26
8.	Тема 8. Психологія медичних працівників	8	12
9.	Тема 9. Психологія лікувально-діагностичного процесу	8	12
Разом		78	128

7. Методи навчання

Традиційні методи навчання:

- пояснювально-ілюстративний метод – студенти отримують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури, через електронний посібник в «готовому» вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, студенти залишаються в рамках репродуктивного (відтворюючого) мислення; застосовується для передачі великого масиву інформації;
- репродуктивний метод – застосування вивченого на основі зразка або правила, діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто дія виконується на основі інструкцій, приписів, правил в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях;
- метод проблемного викладу – використовуючи різноманітні джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доказів, порівнюючи точки зору, різні підходи, показує спосіб вирішення поставленого завдання, студенти як би стають свідками й співучасниками наукового пошуку;
- частково-пошуковий, або евристичний, метод – організація активного пошуку рішення висунутих у навчанні (або самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок, процес мислення набуває продуктивного характеру, але при цьому поетапно направляється й контролюється педагогом або самими студентами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп'ютерними) і навчальними посібниками, найчастіше застосовується як спосіб активізації мислення, порушення інтересу до пізнання на практичних заняттях і колоквіумах;
- дослідницький метод – після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань і короткого усного або письмового інструктажу студенти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й вимірювання й виконують інші дії пошукового характеру; ініціатива, самостійність, творчий пошук проявляються в дослідницькій діяльності найбільш повно.

Активні методи навчання:

- практичні вправи, у процесі виконання яких студенти моделюють свої дії у різних навчальних і виховних ситуаціях майбутньої професійної діяльності;

- аналіз конкретних ситуацій як індивідуально, так і в малих навчальних групах (6-8 осіб), у ході розбору яких студенти не тільки вчаться формулювати проблеми й ухвалювати рішення щодо них, але й виробляють ряд важливих навичок в області міжособистісної комунікації, групової роботи й лідерства;

- робота в малих навчальних групах, у ході якої студенти виконують практичні вправи, розбирають конкретні ситуації, готують групові проекти й беруть участь у ділових іграх; така робота допомагає студентам освоювати рольову поведінку, учитися ефективному спілкуванню й обміну досвідом, виробляти лідерські якості.

- ділові ігри носять комплексний характер і проводяться для студентів на основі закордонних методик, сприяючи більш глибокому розумінню й ефективному закріпленню вивчених ними дисциплін.

8.Методи контролю

Оцінювання якості знань студентів, в умовах організації навчального процесу за кредитно-трансферною системою здійснюється шляхом поточного, кредитного, підсумкового (семестрового) контролю за 100-бальною шкалою оцінювання, за шкалою ECTS та національною шкалою оцінювання.

Комплексна діагностика знань, умінь та навичок студентів з дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного і підсумкового контролю знань (заліку).

Форма поточного контролю – усне опитування, тестування на практичних заняттях, виконання індивідуальних завдань.

Періодична форма контролю – виконання комплексних атестаційних робіт, розробка проектів, колоквіуми, творчі роботи.

Форма підсумкового контролю – залік на основі суми балів набраних за кожний кредит та складання власне заліку.

Критеріями оцінювання є:

а) при усних відповідях: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мови; впевненість, емоційність та аргументованість; використання основної та додаткової літератури; аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки;

б) при виконанні письмових завдань: повнота розкриття питання; цілісність, систематичність, логічна послідовність, уміння формулювати висновки; акуратність оформлення письмової роботи; підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Питання до заліку

1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини.
2. Поняття про психічне здоров'я.
3. Предмет, завдання, зміст медичної психології.
4. Місце медичної психології в системі психологічних, медичних та інших наук.
5. Становлення та розвиток медичної психології.
6. Формування медико-психологічних поглядів у практичній діяльності лікаря.
7. Психосоматичні і соматопсихічні взаємодії: основні теоретичні концепції.
8. Визначення психічного здоров'я. Критерії.
9. Особистість та хвороба. Внутрішня картина захворювання
10. Психологія особистості. Сучасні теорії особистості.
11. Особливості особистості різних вікових груп.
12. Особистість і хвороба.
13. Внутрішня картина захворювання, типи.
14. Класифікація основних типів ставлення до хвороби, його вплив на перебіг захворювання та прогноз, тактика лікаря стосовно хворих з негармонійними типами реагування на хворобу
15. Психологія хвороби

16. Стан психічних функцій і хвороба
17. Клініко-психологічні аспекти пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери.
18. Свідомість, самосвідомість, їх рівні, стани свідомості у хворого.
19. Експериментально-психологічні методи дослідження та оцінювання стану пацієнта
20. Патопсихологічна оцінка порушень уваги, пам'яті, сприйняття, мислення, інтелекту, емоцій, індивідуально-психологічних особливостей.
21. Експериментальне нейропсихологічне обстеження мови, письма, читання, лічби, праксису, сприйняття шумів, ритмів, мелодій, схеми тіла, орієнтації в просторі, стереогнозису, зорового гнозису.
22. Клінічні прояви психічної патології
23. Принципи розрізнення психологічних феноменів та психопатологічних симптомів.
24. Діагностичні принципи-альтернативи: хвороба — особистість, нозос — патос, реакція — стан — розвиток, психотичне — непсихотичне, екзогенне — психогенне — ендогенне, дефект — одужування — хроніфікація, адаптація — дезадаптація, компенсація — декомпенсація, негативне — позитивне.
25. Порушення сприйняття, мислення, емоцій, волі, потягів
26. Симптоми порушення у сфері сприйняття, межа між нормою і патологією.
27. Симптоми порушення у сфері мислення.
28. Ознаки патології в ділянці емоцій.
29. Порушення волі, ознаки енергетичного зниження.
30. Патологія потягів, питання норми і патології
31. Порушення пам'яті, інтелекту, свідомості, ознаки дефіцитарності психічних функцій
32. Ознаки порушення пам'яті, інтелекту.
33. Клінічні і експериментальні способи визначення сили ураження психічних функцій.
34. Порушення свідомості.
35. Межа між нормою і патологією.
36. Ознаки психічної дефіцитарності. Питання зворотності — незворотності дефекту.
37. Психологія медичних працівників
38. Основні вимоги до особистості медичних працівників.
39. Психологічні типи лікарів.
40. Професіограма лікаря загальної практики.
41. Поняття про професійну деформацію.
42. Особливості професій, що впливають на професійну деформацію.
43. Ознаки професійної деформації, “синдром вигорання”.
44. Шляхи його попередження.

45. Спілкування в медичному середовищі.
46. Дотримання морально-етичних вимог.
47. Види спілкування в медичному середовищі: міжособистісне, індивідуально-групове, колективно-індивідуальне, групове.
48. Особливості спілкування між лікарями, лікар-медсестра.
49. Психологічні особливості етапів діагностичного процесу.
50. Медична деонтологія. Інформування хворого про діагноз.
51. Взаємодія та спілкування лікаря з хворими та їхніми родичами.
52. Патерналізм, його роль у діагностичному процесі.
53. Значення психологічної установки хворого.
54. Конфлікти в медичному середовищі, їх різновиди.
55. Способи вирішення та попередження конфліктів.

9. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни.
2. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Організація медико - психологічної допомоги населенню».
3. Методичні рекомендації до підготовки практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Організація медико - психологічної допомоги населенню».

10. Рекомендована література

1. Алгоритм повідомлення діагнозу та «несприятливих» новин в клініці дитячої онкології. Методичні рекомендації / М.В. Маркова, О.В. Піонтковська, І.Р. Мухаровська. – Харків, 2013. – 26 с.
2. Вітенко І.С. Сімейна медицина : психологічні аспекти діагностики, профілактики і лікування хворих : навчальний посібник для інтернів вищих мед. навчальних закладів IV рівня акредитації / І.С. Вітенко, О.С. Чабан, О.О. Бусло ; за ред. І.С. Вітенка. - Тернопіль : Укрмедкнига, 2002. - 186 с.
3. Вітенко І.С. Медична психологія : підручник для студентів вищих мед. навч. закладів IV рівня акредитації / І.С. Вітенко. - К. : Здоров'я , 2007. - 208 с.
4. Волошин П.В. Принципи медико-психологічної реабілітації осіб, які постраждали під час виконання службових обов'язків в Україні / П.В. Волошин, Н.О. Марута, Л.Ф. Шестопалова, І.В. Лінський //Український вісник психоневрології. – 2015. – Т. 23, вип. 2 (83). – С. 105.
5. Волошин П.В. Стратегія охорони психічного здоров'я населення України: сучасні можливості та перешкоди / П.В. Волошин, Н.О. Марута // Український вісник психоневрології. – 2015. – Т. 23, вип. 1 (82). – С. 5 – 11.
6. Гузенко В.А. Психологічна діагностика : навчально-методичний посібник / В.А. Гузенко, Ю.В. Тодорцева; Одеський національний політехнічний університет. – Одеса : Букаєв В.В., 2013. – 267 с. : іл., табл.

7. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах. Методичні рекомендації / П.В. Волошин та ін. - Харків, 2014. - 80 с.
8. Експериментально-психологічне дослідження в загальній практиці - сімейній медицині [Текст] : навчальний посібник / Б.В. Михайлов, О.І. Сердюк, В.В. Чугунов та ін. - 5-е вид., перероб. та доп. - Х. : ХМАПО, 2014. - 328 с.
9. Загуровский В.М. Стресс и его последствия / В.М.Загуровский// Новости медицины и фармации (інтернет-видання для медичних та фармацевтичних працівників). –2015. – № 6 (535). – С. 12 – 16.
10. Коренев М.М. Медико-психологічні та соціальні проблеми дітей-сиріт / М.М. Коренев, І.С. Лебедець. - Київ, 2003. - 239 с.
11. Кочарян О.С. Психологія розвитку [Електронний ресурс]: навч. посіб. / О.С. Кочарян, М.Є. Жидко, О.В. Долгополова. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2014. – 120 с.
12. Кочарян Г.С. Концепция эрогенных сенсорных систем человека. Визуальные эрогенные стимулы / Г. С. Кочарян // Здоровье мужчины. – 2016. – №1 (56). – С. 74–83.
13. Кочарян Г.С. Сексуальные фантазии: современные представления / Г. С. Кочарян // Здоровье мужчины. – 2016. – №1 (56). – С. 59–69.
14. М'ясоїд П.А. Психологічне пізнання: історія, логіка, психологія / П.А. М'ясоїд - К.: Лібідь, 2016. – 560 с.
15. Маркова М.В. Постстресові дезадаптивні стани на тлі соціальних змін: аналіз проблеми / М.В. Маркова, П.В. Козира // Медична психологія. — 2015. – №1 (37). – С. 8 – 13.